

Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnalle

Asia:

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain ja elatustukilain 6 ja 8 §:n muuttamisesta sekä eräksi muiksi avioliittolain muutokseen liittyviksi laeiksi (HE 232/2016 vp)

Sateenkaariperheet ry ja Seta ry kiittävät mahdollisuudesta lausua, ja esittävät seuraavat huomiot hallituksen esityksestä:

Yleistä

- Avoliittokäsityksen yksiselitteinen määrittely koskemaan kaikkia pariskuntia on äärimmäisen tärkeä uudistus yksilöiden oikeusturvan, sosiaaliturvan ennustettavuuden sekä hallinnon johdonmukaisuuden kannalta. HE tuo esiin kuinka sattumanvaraisesti nykyainsäädäntö kohtelee samaa sukupuolta olevia pareja.
- Elatustukea, asumisperustaista sosiaaliturvaa, työttömyysturvaa, kansaneläkettä, eläkkeensaajan asumistukea, yleistä asumistukea ja toimeentulotukea koskevat uudistusesitykset ovat tarpeellisia ja voidaan säätää esityksen mukaisesti.
- Yksittäisten perheiden ja yksilöiden oikeusturvan toteutuminen vaatisi jonkinlaisten siirtymäaikojen säätämistä, ennen kaikkea lapsen elatukseen ja hoivaan liittyvien etuuksien muuttuessa.
- **Sairausvakuutuslain muutokset perhevapaiden osalta ovat täysin puutteelliset. Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitävät täysin asiattomana, että yksin lastaan hoitavan miehen oikeus perhevapaisiin on poistettu hallituksen esityksen lopullisesta versiosta. Aiemmassa valmistelussa olleet pykälät (ks liite alla) tulee palauttaa esitykseen, jotta yksi lapsiryhmä ei jää kokonaan perhevapaiden ulkopuolelle.**

Sairausvakuutuslaki

Sairausvakuutuslain muutokset perhevapaiden osalta ovat täysin puutteelliset.

MIESTEN PERHEVAPAAT

Hallituksen esityksessä sairausvakuutuslakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että ”eri ja samaa sukupuolta olevia avio- ja avopareja kohdeltaisiin perhevapaiden osalta yhdenvertaisesti”. Kuitenkin nykylain räikein epäkohta jäisi hallitukselta korjaamatta.

Tällä hetkellä miesparilla tai yksin lastaan hoitavalla miehellä (seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta) ei ole lainkaan oikeutta vanhempainpäivärahoihin, jos hän ei asu eikä ole aiemminkaan asunut lapsen äidin kanssa. Oikeutta mihinkään perhevapaaseen ei siis ole, vaikka mies vastaisi lapsen hoivasta yksin, eikä äiti osallistu lapsen hoivaamiseen.

STM:ssä viime vuonna työskennellyt monimuotoisten perheiden perhevapaita pohtinut työryhmä esitti mietinnössään, että tämä epäkohta olisi kaikista kiireimmin korjattavien epäkohtien joukossa. Hallituksen esityksen nykytilanteen kuvauksessa ongelma tunnistetaan, mutta asiaa ei esitetä korjattavaksi.

Hallitus perustelee asian jättämistä pois sillä, että avioliittolain säätäminen ei suoraan vaadi tämän asian korjaamista. Tulkinta on järjetön. Avioliitto mahdollistaa miesparille lapsen yhteisen adoptoimisen. Hallituksen esitys olisi kuitenkin jättämässä heidät kokonaan ilman perhe-etuuksia. Asia liittyy suoraan avioliittolain säätämiseen. Puhumattakaan siitä, että nykyinen tilanne asettaa kaikki miehet täysin kohtuuttomaan asemaan suhteessa naisiin ja on räikeässä ristiriidassa perustuslakimme kanssa.

Sateenkaariperheet ry ja Seta ry ovat järkyttyneitä, että hallitus olisi edelleen tietoisesti jatkamassa asiantilaa, jossa yksi perhemuoto on kokonaan perhevapaiden ulkopuolella. Näihin perheisiin syntyvien lasten asema muihin lapsiin verrattuna on epäinhimillinen ja kohtuuton.

Hallituksen esityksen aiemmassa valmisteluvaiheessa STM:ssä asia oltiin korjaamassa, ja tästä syystä **on olemassa täysin valmisteltu esitys asian korjaamiseksi**. Pyydämme, että valiokunta lisää valmistellut pykälät ja niiden perustelut (ks liite alla) hallituksen esitykseen. Asian korjaaminen on täysin mahdollista vielä eduskuntakäsittelyn aikana.

STM:n Monimuotoiset perheet -työryhmä arvioi vuonna 2015, että kyseinen epäkohta koskee vuosittain noin 10 miestä, ja sen korjaamisen kustannukset olisivat vuositasolla **115 000 euroa**.

STM:n Monimuotoiset perheet -työryhmän mietintö 2015:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74725/RAP%2045_2015.pdf?sequence=1

Miesjärjestöjen tuore kannanotto:

<http://www.monimuotoisetperheet.fi/yksin-lastaan-hoitaville-isille-oikeus-vanhempainvapaaseen/>

MUUT MUUTOKSET SAIRAUSVAKUUTUSLAKIIN

- Esityksen mukaisesti muutetussa 9 luvun 8§:ssä viitataan useaan kertaan ”isään ja äitiin” ja heidän keskinäiseen valinnanmahdollisuuteen. Koska päivärahoihin vaihtoehtoisesti oikeutetut eivät aina ole keskenään eri sukupuolta, olisi parempi puhua esimerkiksi ”vakuutetuista” tai ”vanhempainrahaan oikeutetuista” kuin ”äidistä ja isästä”
- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry ehdottavat, että samalla korjataan 9 luvun äitiysraha-oikeutta koskevan 2§:n pykälän ensimmäinen momentti muotoon ”Vakuutetulla, jonka raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää, on oikeus saada raskauden ja synnytyksen perusteella äitiysrahaa.” Voimassa olevan lain muotoilu (”Naisella, jonka raskaus...”) estää etuuden maksamisen, jos synnyttäjä on juridisesti mies. Myös tässä tilanteessa raskaana oleva vakuutettu on äitiysrahan, ja ennen kaikkea sitä vastaavan vapaan, tarpeessa.
- Lisäksi tulisi tehdä seuraavat uudistukset, jotka hallitus jätti tekemättä tässä yhteydessä:
  - uudistaa etuuksien ja lainsäädännön termistö sukupuolineutraalimmaksi niin, että esimerkiksi naisille ei tarvitsisi maksaa ”isyysrahaa”.

- säätää naisparin ”isyysvapaa” aidosti lapsikohtaisesti, jotta vuoden 2014 perhevapaaudistus toteutuisi myös naisparien osalta. Tämä edellyttäisi sitä, että myöskään naisparin perheessä uusi äitiys- tai vanhempainrahakausi ei estäisi pitämästä isyysrahakautta aiemmasta lapsesta.
- mahdollistaa perhevapaat myös etävanhemmille
- mahdollistaa perhevapaiden jakaminen joustavammin kaikkien vanhempien kesken
- mahdollistaa isyysraha yhtä useammalle henkilölle, jos lapsella on kahta useampia tosiasiallisia vanhempia

Vaikutusarviointi yksipuolista

- Taloudellisten vaikutusten arviointi on avoliittomääritelmän muuttumisen osalta puutteellista ja yksipuolista.
- Avoliittomääritelmän muuttuminen vaikuttaa monien eri etuuksien ja asiakasmaksujen määräytymiseen yksittäisten ihmisten ja perheiden osalta. Osalla ihmisistä etuudet kasvavat ja jotkut saattavat päästä uusien etuuksien piiriin, mutta ennen kaikkea uudistukset aiheuttavat sen, että monen kansalaisen etuudet laskevat ja asiakasmaksut nousevat. Etuuksien laskuun johtaa ennen kaikkea samaa sukupuolta olevien avoparien tulkitseminen tulevaisuudessa avopareiksi.
- Hallituksen esityksessä arvioidaan taloudellisia vaikutuksia ainoastaan esityksessä tehtyjen lainmuutosten osalta, ja jätetään arvioimatta ne taloudelliset vaikutukset, jotka syntyvät siitä, että avoliittoa ryhdytään tulkitsemaan jatkossa sukupuolineutraalisti.
- Hallitus perustelee ratkaisuaan toteamalla, että avioliittolain muutoksen vaikutukset on jo arvioitu eduskunnassa. Kuitenkaan avoliittomääritelmän muuttumisen vaikutuksia sosiaalietuuksiin ei ole arvioitu missään vaiheessa, ja sen tekeminen tämän esityksen yhteydessä olisi ollut mitä luontevinta.
- Taloudellisten vaikutusten arvioinnin ulkopuolelle jäävät lukuisat avoliittomääritelmän muuttumisen seuraukset, jotka nimenomaan vähentävät yhteiskunnan kuluja. Säästöjä tulee ennen kaikkea asumistuen, toimeentulotuen, lapsilisien, kotihoidontuen ja yksityisen hoidon tuen osalta, joita toistaiseksi maksetaan samaa sukupuolta oleville avopareille muita perheitä korkeampina. Näiden säästöjen piilottaminen antaa muutoksen taloudellisista vaikutuksista puutteellisen kuvan. Todellisuudessa avoliittomääritelmän muuttuminen ja muut hallituksen esityksen uudistukset tulevat säästämään yhteiskunnan kuluja huomattavissa määrin. Vastaavasti ne tulevat heikentämään samaa sukupuolta olevien avo- ja osittain myös avioparien käytettävissä olevia tuloja merkittävästi. Tämä olisi syytä huomioida siirtymäaikasäännöksissä (ks alla).
- Kun luonnoksessa arvioidaan vaikutuksia viranomaisten toimintaan, tuodaan esiin vain toimeenpanoon liittyviä hetkellisiä ylimääräisiä rasitteita. Olisi tarpeellista tuoda esiin myös johdonmukaisemman lainsäädännön helpottava vaikutus viranomaisen (ennen kaikkea Kelan) työhön pidemmällä aikavälillä.

Siirtymäaikasäädökset säädettävä edunsaajien oikeusturvan varmistamiseksi

- Ehdotettujen muutosten myötä yksittäisten vakuutettujen ja perheiden etuudet saattavat laskea merkittävässäkin määrin, varsinkin niissä tilanteissa, kun uudistus osuu moneen vakuutetun/perheen nauttimaan etuuteen yhtä aikaa.
- Hallituksen esityksessä on kiinnitetty huomiota kansalaisten oikeusturvaan muutoksen yhteydessä. Oikeusturvan toteutumiseksi on katsottu riittäväksi, että tiedotus edunsaajille toteutetaan riittävässä mitassa.

- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry pitävät muutosten tiedottamista yleisesti sekä yksittäisille edunsaajille suoraan äärimmäisen tärkeänä. Koska uudistus on tulossa voimaan niin nopealla aikataululla, tehokas tiedottaminen saattaa kuitenkin jäädä toteuttamatta riittävän ajoissa, eikä perheille jää riittävästi aikaa sopeuttaa talouttaan muuttuviin etuuksiin.
- Sateenkaariperheet ry ja Seta ry katsovat, että edunsaajien oikeusturvan takia olisi tarpeellista säätää siirtymäaikasäännöksistä, joilla etuuksiin tulevat muutokset tapahtuisivat pidemmällä aikataululla kuin lain voimaantulon aikataulussa.
- Ennen kaikkea lapsen elatukseen ja hoivaan tarkoitettujen etuuksien yhtäkkisen päättymisen hyvin lyhyellä varoituksella ei voi katsoa olevan lapsen edun mukaista, vaikka muutoksesta olisi tiedotettukin yksittäisille edunsaajille.
- Esitysten seurauksena esimerkiksi 400 naisparin perheessä elävää lasta tulee menettämään elatustukea lähes 2000 euroa vuodessa. Jos tällainen etuuden lakkautus tapahtuu yhdellä kerralla ja hyvin lyhyellä varoitusaikalla (esitysten tarkoitus tulla voimaan jo 1.3.2017), ovat seuraukset perheelle hyvin dramaattiset, varsinkin, jos perheessä on useampi elatustukea saava lapsi. Siirtymäaikasäännöksillä pystyttäisiin paremmin varmistamaan lapsen edun ja edunsaajan oikeusturvan toteutuminen.

Lisätietoja antavat:

Juha Jämsä
toiminnanjohtaja
044 997 1956

juha.jamsa@sateenkaariperheet.fi

Kerttu Tarjamo
pääsihteeri
050 309 8108

kerttu.tarjamo@seta.fi

Liite:

MIESTEN PERHEVAPAAT MAHDOLLISTAVAT PYKÄLÄT

Sateenkaariperheet ry ja Seta ry vaativat, että yksin lastaan hoitavan miehen perhevapaiden mahdollistaminen palautetaan hallituksen esitykseen seuraavasti, aiemman valmistelun mukaisesti. Alla oleva noudattaa täsmällisesti aiempaa virkamiesvalmistelua:

1. Nykytila

Lapsen biologisen isän ja adoptioisän vanhempain- ja isyysrahoituksen edellytyksenä on avio- tai avoliitto lapsen äidin kanssa. Poikkeuksellisesti oikeus vanhempainrahaan on lapsen hoidosta vastaavalla isällä, jos isä on aiemmin ollut lapsen äidin kanssa avio- tai avoliitossa eikä äiti osallistu lapsen hoitoon.

Vanhempainrahaa ei kuitenkaan makseta samalta ajalta, jolta lapsen äiti saa äitiysrahaa. Jos edellä mainitut edellytykset eivät täyty, isällä ei ole oikeutta vanhempain- tai isyysrahaan, vaikka hän asuisi lapsen kanssa ja hoitaisi lasta.

2. Keskeiset ehdotukset

Lapsen hoidosta vastaavalle isälle ehdotetaan oikeutta vanhempain- ja isyysrahaan. Tällöin isän oikeus vanhempainpäivärahoihin ei edellyttäisi aiempaa tai nykyistä avio- tai avoliittoa lapsen äidin kanssa. Lapsen hoidosta vastaavan isän vanhempainpäivärahojen edellytyksenä ei olisi se, että lapsen äiti on käynyt synnytyksen jälkeisessä jälkitarkastuksessa terveydentilansa selvittämiseksi. Jos isä ottaa lapsen hoitoonsa

jo äitiysrahakaudella, isällä olisi oikeus pidennettyyn vanhempainrahakauteen siitä lukien, kun hän ottaa lapsen hoitoonsa. Isän oikeus vanhempainrahaan äitiysrahakaudella merkitsisi pidennystä vanhempainpäivärahakauteen. Isän nais- tai miespuolisella avio- tai avopuolisella olisi myös oikeus käyttää vanhempainrahapäiviä. Äidiltä, joka ei osallistu lapsen hoitoon, ehdotetaan poistettavaksi oikeus vanhempainrahaan, jos isä on oikeutettu vanhempainrahaan. Biologisella äidillä olisi kuitenkin edelleen oikeus äitiysrahaan

3. Säädetävät pykälät

Jotta lastaan yksin hoitavan miehen perhevapaat voidaan mahdollistaa, sairausvakuutuslain 9 luvun pykälä on uudistettava seuraavasti:

6 §:ään lisätään toinen momentti seuraavasti:

Lapsen isällä on lapsen hoidosta vastatessaan tämän luvun 1 §:n 2 momentista poiketen oikeus isyyseränsä, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa.

8 §:n ensimmäistä momenttia ei uudisteta esityksen mukaisesti vaan korvataan momenteilla 1-2 seuraavasti:

Vanhempainrahaan on oikeus vanhempien sopimuksen mukaan joko lapsen äidillä tai isällä.

Lapsen isällä on lapsen hoidosta vastatessaan tämän luvun 1 §:n 2 momentista poiketen oikeus vanhempainrahaan, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa. Isän oikeus vanhempainrahaan alkaa lapsen hoitoon ottamisesta. Jos isällä on oikeus vanhempainrahaan tämän momentin nojalla, äidillä ei ole oikeutta vanhempainrahaan. Tällöin oikeus vanhempainrahaan on sopimuksen mukaan joko lapsen isällä taikka vakuutetulla, joka on avioliitossa lapsen isän kanssa eikä asu väliin rikkoutumisen vuoksi hänestä erillään tai vakuutetulla, joka jatkuvasti elää lapsen isän kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa. Vanhempainrahaan sovelletaan, mitä tämän luvun 8–12 §:ssä ja 14–15 §:ssä sekä muualla tässä laissa säädetään vanhempainrahasta.

4. Säädösten yksityiskohtaiset perustelut

6 §. Isyyserä. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta isyyseränsä.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa säädetäisiin poikkeuksesta 9 luvun 1 §:n 2 momenttiin. Säännöksen mukaan lapsen isällä, joka vastaa lapsen hoidosta, olisi oikeus isyyseränsä, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa. Kyse olisi tilanteesta, jossa lapsen äiti ja isä ovat eronneet eivätkä enää elä yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa, sekä tilanteesta, jossa lapsen biologinen äiti ja biologinen isä eivät ole lainkaan eläneet yhteisessä taloudessa avio- tai avioliitossa. Säännöstä sovellettaisiin myös tilanteeseen, jossa lapsen adoptioäiti ja adoptioisä ovat eronneet sekä tilanteeseen, jossa lapsen biologinen äiti ja hänen naispuolinen puolisonsa ovat eronneet. Säännös ei koskisi tilannetta, jossa mies adoptoi lapsen, vaan siihen sovellettaisiin adoptiovanhemman isyyseränsä koskevia säännöksiä.

Lapsen edun mukaista olisi, että lapsesta yksin huolehtivalla isällä olisi oikeus isyyseränsä. Isän katsottaisiin vastaavan lapsen hoidosta, jos lapsi asuu isän luona tai jos isä pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta tai sen järjestämisestä sekä lapsen huollosta arjessa.

8 §. Vanhempainraha. Pykälässä säädetään vakuutetun oikeudesta vanhempainrahaan.

Pykälän 1 momentin ensimmäisestä säännöksestä ehdotetaan poistettavaksi vanhempainrahakauden alkamisen ajankohtaa koskeva ilmaus ”välittömästi äitiysrahakauden päätyttyä”. Vanhempainrahakaudesta ja sen alkamisen ajankohdasta säädetään 9 luvun 10 §:n 1 momentissa, jossa on vastaava ilmaus. Kyse on teknisestä muutoksesta.

Pykälän 1 momentin toisen säännöksen mukaan vaikka lapsen äiti ja isä eivät enää elä yhteisessä taloudessa, lapsen hoidosta vastaavalla isällä on oikeus vanhempainrahaan, jos äiti ei osallistu lapsen hoitoon. Säännös ehdotetaan siirrettäväksi muutettuna pykälän 2 momenttiin.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi lailla 678/2014 kumotun 2 momentin tilalle uusi 2 momentti, jossa säädettäisiin poikkeuksesta 9 luvun 1 §:n 2 momenttiin. Säännöksen mukaan lapsen isällä, joka vastaa lapsen hoidosta, olisi oikeus vanhempainrahaan, vaikka lapsen äiti ja isä eivät elä yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Kuten nykyisin, kyse olisi tilanteesta, jossa lapsen äiti ja isä ovat eronneet eivätkä enää elä yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Jatkossa kyse olisi myös tilanteesta, jossa lapsen biologinen äiti ja biologinen isä eivät ole lainkaan eläneet yhteisessä taloudessa avio- tai avoliitossa. Säännöstä sovellettaisiin myös tilanteeseen, jossa lapsen adoptioäiti ja adoptioisä ovat eronneet sekä tilanteeseen, jossa lapsen biologinen äiti ja hänen naispuolinen puolisonsa ovat eronneet. Säännös ei koskisi tilannetta, jossa mies adoptoi lapsen, vaan siihen sovellettaisiin adoptiovanhemman vanhempainrahaa koskevia säännöksiä.

Lapsen edun mukaista olisi, että lapsesta yksin huolehtivalla isällä olisi aina oikeus vanhempainrahaan. Isän katsottaisiin vastaavan lapsen hoidosta, jos lapsi asuu isän luona tai jos isä pääasiallisesti vastaa lapsen hoidosta tai sen järjestämisestä sekä lapsen huollosta arjessa. Isän oikeus vanhempainrahaan alkaisi ajankohdasta, jona isä ottaa lapsen hoitoonsa.

Vanhempainpäivärahajärjestelmässä vanhempainrahan tarkoituksena on lapsen kotona tapahtuvan hoidon turvaaminen. Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi, että jos lapsen isällä olisi säännöksen nojalla oikeus vanhempainrahaan, lapsen äidillä ei olisi oikeutta vanhempainrahaan, koska hän ei vastaa lapsen hoidosta. Tällöin vakuutetulla, joka on avoliitossa lapsen isän kanssa eikä asu hänestä erillään välien rikkoutumisen vuoksi, olisi oikeus vanhempainrahaan. Myös vakuutetulla, joka jatkuvasti elää lapsen isän kanssa yhteisessä taloudessa avoliitonomaisissa olosuhteissa eli on avoliitossa lapsen isän kanssa, olisi oikeus vanhempainrahaan. Siten vanhempainrahaan olisi oikeus isän nais- tai miespuolisella aviopuolisolla, rekisteröidyn parisuhteen puolisoilla taikka nais- tai miespuolisella avopuolisolla säännöksessä tarkoitettussa tilanteessa. Edellytyksenä olisi se, että puoliso elää yhteisessä taloudessa lapsen isän kanssa. Vanhempainrahaan olisi oikeus joko lapsen isällä tai hänen edellä mainitut edellytykset täyttävällä puolisoillaan heidän sopimuksensa mukaan.

Pykälän uudessa 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi niistä sairausvakuutuslain säännöksistä, joita sovellettaisiin lapsen isän ja hänen puolisonsa vanhempainrahaan säännöksessä tarkoitettussa tilanteessa.

Lapsen hoidosta vastaavan isän vanhempainraha-oikeuden edellytyksenä ei olisi se, että lapsen äiti on käynyt synnytyksen jälkeisessä jälkitarkastuksessa terveydentilansa selvittämiseksi. Pykälän voimassa olevan 3 momentin nojalla Kansaneläkelaitos voisi myöntää vanhempainrahan, vaikka jälkitarkastusta ei ole tehty.